

Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches
ISSN 1308-9684 | e-ISSN 2687-3605 | http:// https://dergipark.org.tr/mesned
Cilt (Vol.) 10 Sayı (Issue 2) Güz - (Autumn) 2019

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE
(This article was checked by iThenticate.)

Gönderim Tarihi: 15.11.2019 | Kabul Tarihi: 11.12.2019

Yahudi Cennet Tasavvuru Üzerine Bir Değerlendirme

- An Evaluation on the Jewish Conception of Heaven -

İrem Ceyhan*

Atıf/Citation: Ceyhan, İrem. "Yahudi Cennet Tasavvuru Üzerine Bir Değerlendirme / An Evaluation on the Jewish Conception of Heaven". *Mesned: İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches*, (Güz 2019-2): 545-557.

Öz:

Cennet tasavvuru dinlerde ki ahiret inancının bir parçasıdır. Yahudiliğin ahiret inancının oluşması ise kendi tarihleri içerisinde tasnif edildiğinde bir din olarak ortaya çıkışlarından çok sonra ki bir dönemde gerçekleşir. Bu sürece kadar dünyevi bir bakış açısıyla dinlerini yaşayan Yahudiler, Rab-bani dönemle beraber ikili bir dirilme ve cennet tasavvuru geliştirmişlerdir. Buna göre yeniden di-rilme iki defa olacak; cennet ise bir yeryüzü cenneti bir de öldükten sonra gidilen cennet şeklinde iki şekilde var olacaktır. Ayrıca onların cenneti sadece kendilerine ait olacak; Yahudi olmayanlar cennete giremeyeceklerdir. Zira onlar seçilmişlerdir ve Tanrı onları her ne yaparlarsa yapsınlar af-fedecektir. Bu makale çalışmasında Yahudiler'in zikredilen inanışları incelenmiş ve Kur'an bağla-mında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cennet, Yahudilik, İslam, Kur'an, Eski Ahit.

Abstract:

The concept of paradise is part of the belief in the Hereafter. The belief in the Hereafter in Judaism was shaped in later periods. Until this process, they have lived their religions from a worldly pers-pective. With the Rabboni period, the Jews developed a dual revival and paradise. Accordingly, re-surrection will be twice. Heaven will exist in two ways: heaven on earth and heaven after death. And their paradise will be theirs only; Non-Jews will not enter heaven. For they are chosen, and God will forgive them no matter what they do. In this article, the mentioned beliefs of the Jews are examined and evaluated in the context of the Qur'an.

Key words: Heaven, Judaism, Islam, the Qur'an, the Old Testament.

* Dr. Arş. Gör., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, irem.ceyha@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4244-4983.

1. GİRİŞ

Kadim bir ilâhi din olarak kabul edilen Yahudilik, ölüm sonrası hayat tasavvurunu Orta Çağ'dan önce oluşturamamış; müntesipleri tarafından daha çok dünyevî boyutta yaşanan bir din olmuştur. İlahî dinlerde Cennet ve Cehennem şeklinde iki ayrı mekân halinde sunulan ahiret hayatı ise haliyle Yahudilik'te sonraki dönemlerde ele alınan bir konu olmuştur. Makalemizde Yahudiliğin Cennet tasavvurunun nasıllığını ve bu tasavvurun Yahudiler'in sosyal hayatlarına yansımalarının ne şekilde olduğunu tespit ederek; İslâm dini açısından değerlendirmeye çalışacağız. Yahudilik tarihsel süreç içerisinde olgunlaşmış ve sistemleşmiş bir din olduğundan, çalışmamızı Orta Çağ'a kadar ki Yahudiliğin Cennet tasavvuru ile sınırlı tutacağız. Zira Yahudi dininde, cennet tasavvurunun oluşması da bu zamana tekabül etmektedir.

2. CENNET KAVRAMI

Sözlük anlamı “örtmek, gizlemek” olan ve Arapça “cenn” kökünden gelen cennet kelimesi, bitki ve ağaçları ile toprağı örten anlamına gelirken¹; İbranicede de “pardes” kelimesiyle karşılık bulur ve güzelliğı, ihtişamı ile dikkat çeken bahçeleri tasvir edilirken kullanılır². Dini inanışlarda kullanılan cennet ise inanan kimselerin ölümden sonra ebedî olarak yaşayacakları mutluluk mekânı olarak tanımlanır.³

Ana konumuz olan Yahudilik ve İslam açısından cennet kelimesi ele alındığında ise “Cennet” kelimesinin Eski Ahit'te bulunmadığı, orada cenneti ifade etmek için “aden” kavramının kullanıldığı görülür.⁴ Aden ise, Yahudilik'te yeryüzü cenneti anlamına gelirken; Eski Ahit'te Âdem ile Havva'nın yeryüzüne ilk indirildikleri ancak yeri tam olarak bilinmeyen bir mekân olarak tanımlanmaktadır.⁵ “Cennet bahçesi” anlamında kullanılan “Gan Eden” keli-

¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb el-İsfâhânî, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'ân*, ed. Muhammed Seyyid Keylanî (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1961), 96.

² George Barton v.dğr., “Paradise”, *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 9: 515; Behnan Konutgan v.dğr., *Kutsal Kitap Sözlüğü* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2016), 118.

³ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *DİA* (İstanbul, 1993), 7: 374.

⁴ Yaratılış 2/15

⁵ Barton v.dğr., “Paradise”, 9: 516; Emil G. Hirsch v.dğr., “Eden, Garden of”, *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 36; Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2001), 13.

mesi ise Yahudilikte ölüm sonrası gidilecek olan cenneti ifade etmek için kullanılan terimdir.⁶

İslam'da ise cennet kelimesi gerçek yapı ve mahiyetini yalnızca Allah'ın bildiği "bahçe" manasına gelirken; öldükten sonra günahsızların gideceği yer olarak tanımlanır.⁷ Kur'ân'da cennet kelimesi toplamda 147 yerde geçer. Bunların 25 tanesinde dünyada ki bağ bahçe anlamında, 6 yerde Âdemdem ve Havva'nın yaşadığı yer anlamında, 1 yerde Hz. Muhammed'in Cebrail'i gördüğü "me'va cenneti" anlamında, geri kalanlarda ise ahiretteki cennet anlamında kullanılmıştır.⁸ Ayrıca İslam'da Cennet'i tarif etmek için; cennet, cennetü'n-naim, adn, firdevs, hüсна, darü's-selam, darülmukâme gibi isimlerin de kullanıldığı görülmüştür.⁹ Zikredildiği üzere "adn" kelimesi her iki dinde de ortak kullanımdadır. Hatta bu bağlamda "adn" lafzı Ku'rân'da "Cennet'i Adn" terki-bi ile 11 yerde geçer¹⁰ ve "içinde güzel meskenlerin, tahtların, altın ve incilerle süslenmiş ince ipekten yeşil elbiselerin, sabah akşam ikram edilen türlü yiyeceklerin, eşlerine bağlı hurilerin ve çeşitli ırmakların içerisinde bulunduğu ebedi bir yurt" şeklinde tasvir edilir.¹¹

3. YAHUDİLİĞİN CENNET TASAVVURUNUN OLUŞUM SÜRECİ

Dinler tarihi araştırmalarında Yahudiliğin ahiret inancının, ilk dönemlerde sistemli bir halde bulunmadığı, Orta Çağ'dan itibaren Yahudi inanç ilkelelerine ölüm sonrası hayatın devamlılığı ile ilgili inanışların dâhil edildiği iddia edilir.¹² Ancak bu onların Orta Çağ'a kadar ölüm sonrası ile alakalı hiçbir düşüncelerinin olmadığını göstermez. Zira ilk dönemlerde İsrailoğullarının, ölüle-rin toprağın altında renksiz bir varlık gibi yaşadıklarına yönelik inanışlarının olduğu da söylenir.¹³ Bu bağlamda konuyu tarihsel bir şekilde ele almanın hem

⁶ Yaratılış 2/8-15

⁷ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 76.

⁸ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Daru'l Harîs, t.y.), 229-232.

⁹ Bekir Topaloğlu, "Cennet", *DİA* (İstanbul, 1993), 7: 376-377.

¹⁰ Tevbe 9/72, Rad 13/20-24, Nahl 68/31, Kehf 9/31, Meryem 19/ 60-63, Taha 20/76, Fatır 35/33, Sad 38/50, Gafir 40/8, Saf 62/12, Beyyine 100/8

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Adn", *DİA* (İstanbul, 1988), 1: 391.

¹² James Hasting, *Encyclopedia of Religion ad Ethics* (New York, 1956), 5: 376.

¹³ George Barton - Kaufmann Kohler, "Resurrection", *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 10: 382.

konunun anlaşılması hem de cennet tasavvurunun bu süreçlerde nasıl ortaya çıktığının belirlenmesi açısından daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Yahudi tarihi kendi içerisinde birtakım dönemlere ayrılır. Bu dönemler onların başlarından geçen önemli olaylara göre tasnif edilmiştir.¹⁴ Bu bağlamda çalışmamız kapsamında giriş kısmında da belirttiğimiz üzere Orta Çağ'a gelinceye kadar Yahudiler'in geçirmiş oldukları üç dönem olan; sürgün öncesi dönem, sürgün sonrası dönem ve Rabbani dönem ele alınacaktır.

Sürgün öncesi dönemde, İsrailoğulları'nın, ölümden ziyade uzun ömür üzerine bir sistem kurdukları ve ölümü de kötü olarak algıladıkları görülür. Zira onlar için ölüm; Tanrı'dan uzaklaşma anlamına geliyordu ve cesetler de dokunanı murdar yapıyorlardı. Bunun sebebini ortaya koyan âlimler, o dönemde İsrailoğulları'nın sadece yaşadıkları bölgelere hâkim olabilen milli bir Tanrı tasavvuruna sahip olmaları ve ölüncü bu Tanrı'dan uzaklaştığı için de ölümü kötü olarak gördüklerini söylemişlerdir. Bu inanın da İsrailoğulları'na Sami-Pagan dinlerinden geçmiş olabileceği söylenir.¹⁵

Bu dönemde ölümü pekiyi yorumlamayan İsrailoğulları'nın, insanın ölüncü gittiği mekânı tarif etmek için "ölüler diyarı" anlamında ki "şeo"l" inancına sahip oldukları görülür. Zira bu kavram Eski Ahit'te de geçmektedir.¹⁶ Yakup, ölen oğlu için yas tutarken ölümler diyarına yani Şeo'l'e yas tutarak gideceğini bu pasukta dile getirmiştir. Şeo'l inancının kökenini araştıran âlimler Sümerler'de ve Eski Babilliler'de Şeo'l benzeri bir inanış olduğunu, İsrailoğulları'nın da bu düşünceden etkilenmiş olabileceklerini iddia etmişlerdir.¹⁷

Görüldüğü gibi sürgün öncesi Yahudilikte, İsrailoğulları yaşadıkları coğrafya ve kültürün etkisiyle bir inanç geliştirmişler ancak bu inanç yapısı onları uzun yaşamın mükâfat; kısa yaşamın ise ceza olduğu düşüncesine yönlendirmiştir.¹⁸ Bu fikri alt yapı ise sonraki dönemler de Yahudiler'in dünyaya bakışlarında bir mihenk taşı etkisi gösterecektir.

Sürgün sonrası döneme gelindiğinde, Yunan etkisi ile Yahudiler'in artık ruh-beden konularını, ruhun ölümsüzlüğü mevzusunu gündeme aldıkları;

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *DİA* (İstanbul, 2013).

¹⁵ R.H. Charles, "Eschatology: The Doctrine of a Future Life in Israil", *Judaism and Christianity* (New York: Schocken Books, 1920), 18-36.

¹⁶ Bkz. Yaratılış 37/35

¹⁷ İsmail Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), 11-12.

¹⁸ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, 5. Baskı (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 139.

geleneklerinden gelen Şeol inancının ise yerini kısmen de olsa öldükten sonra varlığını devam ettiren ruh anlayışına bıraktığı görülür.¹⁹ Bu dönemde dikkat çeken bir diğer durum ise, Mesih anlayışının Yahudiler arasında gelişmesi, onların bir kurtarıcı bekleyişine girmeleri olmuştur. Böylelikle de Yahudiler kendi milli diriliş ve kurtuluş öğretilerinin temelini bu dönem atmışlar ve kısmen de olsa sürgün öncesi daha çok dünya merkezli olan inançlarına ölüm sonrası fikrini de katmışlardır.²⁰

Sürgün sonrası Yahudiler arasında fırkalaşmalar da meydana gelmiştir.²¹ Ölüm sonrası görüşleri ile birbirinden ayrılan bu fırkalardan Samiriler'e göre, öldükten sonra dirilme de, ceza ve mükâfatta iman esaslarından sayılmıştır.²² Yine bu fırkalardan olan Esseniler ruhun ölümsüzlüğünü savunurken²³; bu dönemde ki oluşumlardan bir diğeri olan Sadukiler ise ne ruhun ölümsüzlüğünü ne de yeniden dirilme inancını kabul etmemiş, eski Şeol görüşünü devam ettirmişlerdir.²⁴ Rabbani Yahudiliğin temeli kabul edilen Ferisiler ise ruhun ölümsüzlüğünü savunan²⁵ bir diğer Yahudi fırkası olarak tarihte yerini almıştır.²⁶ Burada önemli olan Sadukiler dışında kalan fırkaların yeniden dirilme konusunda hemfikir olmalarıdır²⁷ ki ilerleyen dönemlerde yeniden dirilme konusunun Yahudi iman esaslarından biri haline gelmesi açısından bu durum önem arz etmektedir.

Rabbani döneme gelindiğinde ise Yahudiler arasında "olam ha-ba" denen gelecek âlem inancı görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda Yahudi eskatolojisinde yeniden dirilme ve bu diriliş sırasında yaşanacaklar gündeme gelmiş; ana konumuz olan cennet tasavvurunun şekillenmesinde de bu konular önemli rol oynamışlardır.²⁸ Bu bağlamda Yahudiler'in sürgün sonrası şekillenmeye başlayan ölüm sonrası hayat tasavvuru, Rabbani dönem de ayrıntılarıyla konuşulan bir konu haline gelmiştir. Onlar ilk olarak, iki defa diriliş olacağı görüşü-

¹⁹ Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri* (Ankara, 1965), 135.

²⁰ Gürkan, *Yahudilik*, 140-142.

²¹ Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*, 79.

²² Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, 150.

²³ Kaufmann Kohler, "Essenes", *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 5: 224-232.

²⁴ Kaufmann Kohler, "Sadducees", *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 10: 630-633; Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*, 161.

²⁵ Kaufmann Kohler, "Pharisees", *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 9: 661-666.

²⁶ Barton - Kohler, "Resurrection", 10: 383.

²⁷ Barton - Kohler, "Resurrection", 10: 385.

²⁸ Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*, 168; Gürkan, *Yahudilik*, 143.

nü ileri sürmüşlerdir. Birinci diriliş Mesihî dönemde sadece İsrail halkı için olacakken; ikinci diriliş tüm insanların ölümünden sonra olacak ve bu dirilişle beraber “olam ha-ba” ya yani sonra ki hayata geçiş gerçekleşecektir.²⁹

Yeniden dirilmeler çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Zira birinci dirilişin olacağı varsayılan Mesihî dönemin yeryüzü cennetinin yaşanacağı zaman dilimini kapsadığı söylenir. Bu dönemde bir dünya krallığı kurulacağı, tüm İsrailoğulları'nın özgür olacağı, kâfir olan dünyanın tek olan Tanrı'ya inacağı, kutsal topraklarda Yahudilerden başka kimsenin olmayacağı, hastalık ve kıtlığın biteceği, Yahudilerin 1000 yaşına kadar yaşayacakları gibi inanışlar gelişmiştir. Bunlara ek olarak yine bu dönemde tüm bu maddi güzelliklerin yanında manevi yönden de bir yenilenme gerçekleşeceği ve tüm Yahudilerin peygamber mertebesine ulaşacakları da iddia edilmiştir.³⁰ Mesihî dönemin sonunda ise büyük yargı günü gelecek; bu günden sonra da yargılamanın sonucuna göre insanlar ya göksel cennete ya da cehenneme gideceklerdir.³¹

Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta Yahudilerin zikredilen krallık düşüncesini de başka milletlerden almış olabilecekleri iddiasıdır. Zira Pers ve Babil kökenli olan “gelecek âlem” fikrinin Yahudiliğe de olduğu gibi geçtiği görülür. Yapılan araştırmalara göre Pers ve Babil inanışlarında da, “olam ha-ba” dedikleri “sonraki âlem” düşüncesinin olduğu ve onların da bir krallık ideallerinin olduğu tespit edilmiştir.³²

Konumuza dönecek olursak Rabbani dönemle beraber takribi 6. yüzyıl civarı ilk kez öldükten sonra gidilecek bir mekân olarak cennet inancı Yahudi teolojisinde kendine yer bulmuştur.³³ Yine bu dönemde Yahudilerde iki farklı cennet olduğu inancı da hâkim olmuştur.³⁴ Ancak bu cennetlerden yeryüzü cenneti; ahirette ki gibi ebedi olmayacak sadece Yahudiler'in cennette gibi refah içerisinde yaşayacakları bir dönemi kapsayacaktır.³⁵ Zira Eski Ahit'te geçen “kimsenin değil, sadece Tanrı'nın kendisini bekleyenler için yapacağını hiçbir göz gör-

²⁹ Kaufmann Kohler, “Eschatology”, *Jewish Encyclopedia* (New York-London, 1906), 5: 210.

³⁰ Kohler, “Eschatology”, 5: 213.

³¹ Kohler, “Eschatology”, 5: 217.

³² Kohler, “Eschatology”, 5: 212.

³³ Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı* (Doktora Tezi), 37.

³⁴ Barton - Kohler, “Resurrection”, 10: 382.

³⁵ Hirsch v.dğr., “Eden, Garden of”, 38; Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı* (Doktora Tezi), 289.

medi"³⁶ pasuğu da gelecek âlemde ki cennet ile alakalandırılmış³⁷ ve dünya da ki cennetten ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir.

4. YAHUDİ CENNET TASAVVURUNUN NASILLIĞI

Dünyevi ve ölüm sonrası gidilen Cennet şeklinde iki farklı cennet anlayışı bulunan Yahudiler'in, zikredildiği üzere dünyevi cennetleri daha çok maddi zevkler, zaferler ve bereketlerle doludur. Ölüm sonrası gidilen cennetin nasıllığı ile ilgili de Yahudi âlimler pek çok yorum yapmış rivayetlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, Yahudi inanışında cennetin yeri, ne zaman yaratıldığı ve kimlerin bu cennete gideceği gibi konular bu başlık altında ele alınmaya çalışılacaktır.

Yahudiler cennetin yeri üzerinde birçok fikir ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda onlar; *"Rab Tanrı doğuda Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacı ile iyi ve kötüyü bilme ağacı vardı. Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur. Kış sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir. Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmağın adı ise Fırat'tır."*³⁸ pasuğunu baz alarak çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan bir kısmını örneklendirecek olursak;

1. Dünyevi cennet İsrail, Arabistan ya da Babil'de; uhrevi cennet ise semada veya dünyanın en doğusunda olacaktır.³⁹

2. *"Rab Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Âdem'i de oraya koydu."*⁴⁰ Bu ayetten hareketle, Cennet'in doğu'da Dicle ve Fırat ırmaklarının civarında olacaktır.⁴¹

3. Cennet ve cehennem dünyadadır. Eski Ahit'te ki cennet tasvirleri Babil kültürünün ürünüdür. Hatta bunun kanıtı da Dicle ve Fırat nehirlerinin hala aynı isimlerle bilinmesidir.⁴²

³⁶ İşaya 64/4

³⁷ Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*, 288.

³⁸ Yaratılış 8/14

³⁹ Hirsch v.dğr., "Eden,Garden of", 37; Ayrıca bkz. Gürkan, *Yahudilik*, 147.

⁴⁰ Tekvin 2/8

⁴¹ Osman Cilacı, *İlâhi Dinlerde Cennet* (İstanbul: Beyan Yayınevi, 1995), 162.

4. Bir yerde bir de gökte Kudüs vardır ve yerdeki fethedilmeden gökteki inmeyecektir. Dünyanın sonu geldiğinde gökteki yere inecek ve cennet görünür olacaktır.⁴³

Görüldüğü gibi birçok farklı teori vardır ve hiç biri netlik kazanmamıştır.⁴⁴ Bunlara ek olarak Rabbanî kaynaklarda Cennet'in yeri ile alakalı rivayetler de bulunur. Bu bağlamda; Cennet mekân olarak bir çölde mi⁴⁵, Tanrı Dağ'ında mı⁴⁶, kuzeyde mi batı da yoksa İsrail'in doğusunda mı kalıyor diye tartışmalar yapılmıştır. Rivayete göre Yahuda krallarından biri ordusuyla Cennet'i aramak için yola çıkmış Lebaih dağına tırmanmış ve Rab Tanrı'nın Cennet'e gözcülük etmesi için koyduğu "dönen kılıçların alevi" şeklinde tanımlanan Keruv'ların sesini duymuştur. Askerlerinin bir kısmını sesin geldiği yere gönderen kral giden askerlerinden bir daha haber alamamıştır.⁴⁷ Yani yer yine tespit edilememiş, muğlak kalmıştır.

Cennet'in nasıllığı ile alakalı bir diğer konu ise ne zaman yaratıldığı meselesidir. Bu konuda Yahudilerce bir birlik vardır. Onlara göre Cennet, dünya yaratıldığından beri vardır ve kıyamet zamanı görünür kılınacaktır. Orada huzur ve neşe içerisinde iyi olan insanlar ebedî olarak yaşayacaklardır.⁴⁸

Peki, bu cennet nasıldır? Kademeleri var mıdır ve içerisinde neler vardır sorularına gelirse; Yahudilere göre ölüm sonrası gidilen cennet, zikredildiği üzere dünyasal cennetten farklıdır. Bu cennet, büyük yargı gününden sonra tüm ihtişamı ile görünür olacaktır. Oranın sakinleri ebedi yaşam ağacından yiyecek ve dünyanın başlangıcından itibaren yaratılmış olan cennetin keyfini süreceklerdir. Rivayete göre, Cennet'te ki yaşam ağacı altın ve kırmızı renginde ve çok güzeldir. Bahçede kendi içerisinde doğan dört nehir bulunmakta, ve bunlardan bal, şarap ve zeytinyağı akmaktadır. Bu ırmakların kaynağı ise ya-

⁴² John P. Peters, "Cosmogony and Cosmology (Hebrew)", *Encyclopedia of Religion and Ethics* (Edinburgh, 1911), 4: 152.

⁴³ Ömer Faruk Harman - Pelin Çift, *Kudüs'ün Gizemli Tarihi* (İstanbul: Destek Yayınları, 2016), 18.

⁴⁴ Hirsch v.dğr., "Eden,Garden of", 37.

⁴⁵ Yoel 2/3

⁴⁶ Hezekiel 38/16

⁴⁷ Robert Graves - Raphael Patai, *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, trc. Uğur Akpur (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 109.

⁴⁸ Kohler, "Eschatology", 5: 218.

şam ağacıdır. Ayrıca bahçede sürekli şarkı söyleyen 300 melek de koro halinde bulunmaktadır.⁴⁹

Ayrıca bu cennette Tanrı'nın taksim ettiği yedi bölüm olacak ve Tanrı tüm sakinleri ile beraber orada yaşayacaktır.⁵⁰ Bu yedi bölümün isimleri ise; huzur, avlu, ev, çadır, mukaddes dağ, rabbin dağı ve mukaddes makamdır.⁵¹ Bu bölümlerde de birbirine açılan yedi ayrı kapı vardır. Bunlardan birinci evde kendi isteğiyle Tanrı'nın huzuruna gelen ve ona inananlar kalır. İkinci evde pişman olan İsraililer yaşamaktadır. Üçüncü evde İsraililerin üç büyük atası sayılan İbrahim-İshak ve Yakub'un yanı sıra Yahuda krallarının hepsi ve Kral Davut yaşam ağacının gölgesinde oturarak bulunmaktadır. Dördüncü evde erdemli olan insanlar yaşamaktadır. Beşinci evde Davut'un oğlu Mesih ve İlyas yaşamaktadır. Altıncı evde Tanrı uğruna şehit olanlar son ev olan yedinci evde ise İsraililerin günahlarından duydukları keder nedeniyle ölen insanlar varlıklarını sürdürmektedirler.⁵²

Cennet'le ilgili bu tasvirler Yahudi apokrif kitaplarından biri olan II. Hanok'un kitabında da geçmektedir. Buna göre; *"yedi kat göğün üçüncü katında cennet ve cehennem bulunur ve hali hazırda her ikisi de mevcuttur. Hanok: "beni üçüncü kat semaya götürdüler ve orada Cennet'in ortasına bıraktılar. Burada güzellik tahmin edilemeyecek bilinmeyecek düzeydedir. Bütün ağaçlar mükemmelen şekillenmiş, meyvelerin tamamı olgunlaşmış, rızıkların tamamı yemeye hazır hale gelmiş, bütün nefesler güzel kokular saçmakta. Ve dört adet nehir, her türlü yemeye uygun şeyler üreten bahçeyi boydan boya sakin bir şekilde geçmekte... cennet'in bekçiliğini yapan melekler vardır ki bunlar her gün güzel sesleriyle Rablerine hizmet ederler.."* (II. Hanok 8/1-6) ifadeleriyle de cennet tasviri yapılmıştır.

Görüldüğü gibi Yahudiler oldukça canlı bir cennet tasavvuruna sahiptirler. Ama asıl dikkat çekici olan şey, onlara göre kimlerin cennete gideceği konusunda görülür. Zira ahit sayesinde seçilmiş olduklarını iddia eden İsrailoğulları, bu bağ sayesinde tamamen helak edilemeyeceklerine dair bir inanç geliştirmişlerdir.⁵³ Buna göre Tanrı, onlar için her türlü bağışlamayı yapacak⁵⁴ ve varsa bir günahları bunu dünyada çekecekler, hiç biri cehenneme gitmeye-

⁴⁹ Graves - Patai, *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, 110.

⁵⁰ Kohler, "Eschatology", 5: 218.

⁵¹ Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*, 294.

⁵² Graves - Patai, *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, 111-112; Barton v.dğr., "Paradise", 9: 516-517.

⁵³ Hoşea 11/8-9

⁵⁴ Yeremya 3/1

cektir.⁵⁵ Bu bağlamda İsrailoğulları'nın Tanrı'sı onlar ne yaparsa yapsın onları affeder ve merhametiyle kucaklar.⁵⁶

5. SONUÇ

Kur'ân'da Ehli Kitap olarak zikredilen Yahudiler, hem ayetler de hem de rivayet edilen hadislerde; Tanrı tasavvurlarından⁵⁷ peygamber inanışlarına⁵⁸, kitaplarını tahrif etmelerinden⁵⁹ Allah'a iftira atmalarına⁶⁰ kadar pek çok konuda eleştirilmişler; hatta bazı ayetler de yaptıklarından dolayı da lanetlenmişlerdir.⁶¹ Bu bağlamda Yahudiler'in ahiret inanışları da Kur'ân'da eleştirilen konulardan birisi olmuştur.

Rabbani döneme kadar tümüyle dünya endeksli bir inanışları olan Yahudiler; bu dönemle beraber ahiret dolayısıyla da cennet tasavvuru geliştirebilmişlerdir. Bu bağlamda yorum yapan âlimler, Yahudilerde geç şekillenmiş olan bu ahiret tasavvurunun onları daha dünyevi hale getirdiğini; ceza ve mükâfat anlayışlarının da bu sebeple daha çok dünya merkezli olduğunu iddia etmişlerdir.⁶² Onların bu dünyevi hallerine dikkat çeken Kur'ân-ı Kerim; ayetinde "...onları mutlaka insanların dünya hayatına en düşkünleri olarak bulacaksınız..."⁶³ buyurularak Yahudiler'in dünyaya düşkünlükleri eleştiri konusu yapılmıştır. Zira Yahudilik te bu düşkünlük öyle bir hale gelmiştir ki ilerleyen dönemlerde bir Yahudi için, öldükten sonrasının nasıl olacağından ziyade yaşanan dünyada ki kendi adaletlerinin zaferi daha büyük bir önem arz etmeye başlamıştır.⁶⁴

Kur'ân'da Yahudiler'in eleştirildiği konumuzla alakalı bir diğer mesele ise Yahudiler'in cenneti sadece kendilerine ait olarak görmeleridir. Onlar bu

⁵⁵ Graves - Patai, *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, 112; Mustafa Köylü, *Dünya Dinlerinde Ahlak* (İstanbul: Dem Yayınları, 2010), 105.

⁵⁶ Mahmut Nana, *Yahudi Tarihi*, trc. Ahsen Batur, 2. Baskı (İstanbul: Selenge Yayınları, 2014), 103; Ayrıca bkz. Salime Leyla Gürkan, "Kur'ân'a göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğullarının Seçilmişliği Meselesi", 13 (2005): 36.

⁵⁷ Maide 5/18

⁵⁸ Âli İmran 3/67

⁵⁹ Maide 5/44

⁶⁰ Tevbe 9/30

⁶¹ Maide 5/64

⁶² Hasting, *Enclopedia of Religion ad Ethics*, 5: 377; Cilacı, *İlâhi Dinlerde Cennet*, 78.

⁶³ Bakara 2/96

⁶⁴ Kohler, "Eschatology", 5: 209.

bağlamda kendilerini Allah'ın çocukları ve sevdikleri olarak ilan etmiş⁶⁵; cennete kendilerinden ve Hristiyanlardan başkasının giremeyeceğini söylemişlerdir.⁶⁶ Yahudiler'in bu tutumları ise Kur'an'da eleştirilerek yine dünyaya düşkünlüklerine atıf yapılmış, Allah onlara hitaben "*madem kendinizi ayrı görüyorsunuz o zaman ölümü talep edin de sözünüzde doğru musunuz anlayalım*" şeklinde bir cevap vermiştir.⁶⁷

Kelamî açıdan değerlendirdiğimizde de adil bir yaratıcının bir soyu ya da topluluğu diğerlerinden ayrı tutup; cenneti onların tek eline vermesinin sakıncalı bir durum olduğu ortadadır. Zira Allah, adildir ve her fiili hikmetlidir. O yarattıklarına zulmetmez.

Tüm bu eleştirilerin yanında İslam teolojisinde de Yahudilikte olduğu gibi cennetin yeri, ne zaman yaratıldığı ve nasıllığı gibi konular tartışılmıştır. Karşılaştırma gayesiyle kısaca bilgiler verecek olursak; Âdem kıssasına nispetle hâlihazırda yaratılmış olduğundan şüphe duyulmayan Cennet'in nerede olduğu konusu İslam'da da belirsizdir. Bu bağlamda ayetlerde cennet tasvir edilirken geçen "yüksek" ve "sema" lafızlarına⁶⁸ binaen yüksekte olduğu konusunda bir kanaat geliştirilmiştir.⁶⁹ Ancak büyük bir fark olarak İslam'da Yahudilikte ki gibi iki farklı cennet tasavvuru yoktur, İslam'da cennet sadece tüm insanların dirilmesinden sonra hak edenlerin gideceği bir mekân olarak zikredilmektedir.⁷⁰

İslam'da Cennet'in nasıllığı üzerine de Yahudilikte olduğu gibi görüşler sunulmuştur.

Bu bağlamda Cennetin kapılarının olduğu Kur'an'da açıkça ifade edilirken bu kapıların sayısı belirtilmemiştir.⁷¹ Ancak genel kanaat 8 kapısı olduğu şeklindedir zira "ebvab" kelimesinde ki "vav" harfinin 8 sayısına tekabül ettiği ileri sürülmüştür.⁷² Bu bağlamda dünya hayatında müminlerin nasıl ki ceza ve

⁶⁵ Maide 5/18

⁶⁶ Bakara 2/111

⁶⁷ Cum'a 62/6

⁶⁸ Bkz. Hâkka 69/22; Gaşiye 88/10

⁶⁹ Topaloğlu, "Cennet", 7: 385.

⁷⁰ Cilacı, *İlâhi Dinlerde Cennet*, 166.

⁷¹ Zümer 39/73

⁷² Topaloğlu, "Cennet", 7: 378.

mükâfat gerektiren fiilleri aynı değilse; bu fiillerin sonuçlarına göre alacakları karşılıkların da aynı olmayacağına Kur'ân ayetlerinde de işaret edilmiştir.⁷³

Bu kapılarla ilgili bilgiyi ise İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste görüyoruz. Buna göre Cennet'in sekiz kapısı vardır. Birinci peygamberlerin ve cömertlerin kapısı, ikincisi güzel abdest alıp namaz kılanların kapısı, üçüncü zekât verenlerin kapısı, dördüncü iyiliği emredip kötülükten sakındıranların kapısı, beşinci nefsinin şehvetten uzak tutanların kapısı, altıncı hac ve umre yapanların kapısı, yedinci mücahitlerin, sekizinci ve son kapı ise takva sahibi olup gözünü haramdan sakındıranların kapısıdır.⁷⁴

Son olarak İslam'da cennete kimlerin gideceği konusuna da değinecek olursak; İslam'da Yahudilikte ki gibi dışlayıcı bir tutum görülmez. Zira İslam'a göre cennet Allah'a iman ve amellerle gitmeye hak kazanılan bir yerdir⁷⁵ ve hiçbir topluluğun tek elinde değildir.

6. KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Daru'l Harîs, t.y.
- Barton, George - Eisenstein, Judah David - Montgomery, Mary W. "Paradise". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Barton, George - Kohler, Kaufmann. "Resurrection". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2002.
- Charles, R.H. "Eschatology: The Doctrine of a Future Life in Israil". *Judaism and Christianity*. New York: Schocken Books, 1920.
- Cilacı, Osman. *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2001.
- Cilacı, Osman. *İlâhi Dinlerde Cennet*. İstanbul: Beyan Yayınevi, 1995.
- Graves, Robert - Patai, Raphael. *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*. Trc. Uğur Akpur. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Gürkan, Salime Leyla. "Kur'ân'a göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğullarının Seçilmişliği Meselesi". 13 (2005).
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. 5. Baskı. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Halevi, Jehuda. *Kuzari*. Ed. Hans Lewy - Alexander Altman - İsaak Heinemann. New York, 1973.
- Harman, Ömer Faruk. "Yahudilik". *DİA*. İstanbul, 2013.

⁷³ Nisa 4/96; Enfal 8/4

⁷⁴ Abdurrahman b. Ahmed Kâdî, *Dakâiku'l-ahbâr fi zikri'l-cenneti ve'n-nâr* (İstanbul, 1314), 36.

⁷⁵ Bakara 2/25

- Harman, Ömer Faruk - Çift, Pelin. *Kudüs'ün Gizemli Tarihi*. İstanbul: Destek Yayınları, 2016.
- Hasting, James. *Enclopedia of Religion ad Ethics*. New York, 1956.
- Hirsch, Emil G. - Montgomery, Mary W. - Schechter, Solomon - Eisenstein, Judah David - Seligsohn, M. "Eden, Garden of". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Kâdî, Abdurrahman b. Ahmed. *Dakâiku'l-ahbâr fi zikri'l-cenneti ve'n-nâr*. İstanbul, 1314.
- Kohler, Kaufmann. "Eschatology". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Kohler, Kaufmann. "Essenes". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Kohler, Kaufmann. "Pharisees". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Kohler, Kaufmann. "Sadducees". *Jewish Encyclopedia*. New York-London, 1906.
- Konutgan, Behnan - Kınran, Levent - Özbek, İhsan - Yıldırım, Mine. *Kutsal Kitap Sözlüğü*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2016.
- Köylü, Mustafa. *Dünya Dinlerinde Ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları, 2010.
- Kutluay, Yaşar. *İslam ve Yahudi Mezhepleri*. Ankara, 1965.
- Nana, Mahmut. *Yahudi Tarihi*. Trc. Ahsen Batur. 2. Baskı. İstanbul: Selenge Yayınları, 2014.
- Peters, John P. "Cosmogony and Cosmology (Hebrew)". *Encyclopedia of Religion and Ethics*. Edinbourgh, 1911.
- Rağıb el-İsfâhânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'ân*. Ed. Muhammed Seyyid Keylanî. Beyrut: Dârü'l-Marife, 1961.
- Şahin, M. Süreyya. "Cennet". *DİA*. İstanbul, 1993.
- Taşpınar, İsmail. *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Ahiret İnancı (Doktora Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Topaloğlu, Bekir. "Cennet". *DİA*. İstanbul, 1993.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Adn". *DİA*. İstanbul, 1988.